

Ermeni Emval-i Metrukeleri ile ilgili Genel Değerlendirme¹

Bu çalışmanın amacı, sürgün ve ölüme gönderilen Ermenilerin kısaca Emval-i metruke olarak adlandırılan geride bıraktıkları mallarının 1920 sonrası erken Cumhuriyet döneminde, Türk basınındaki izlerini sürmektir. 1920’li ve 1930’lu yıllarda birçok şehir ve kasabada, eğer yağmalanmamış ise, devletin denetime geçen Emvali Metrukeler, açık artırma ile satışa çıkartılmışlar ve bu satış ilanlarına dönemin gazetelerinde yer verilmiştir. Bu çalışma bulabildiğimiz bu ilanlardan zengin bir koleksiyon sunmaktadır. Ve tüm ilanlar, Word-belgesine aktarılmış böylece araştırmacılar tarafından kolayca kullanımları olanak haline sokulmuştur. İlanlara her iki dilde, Türkçe ve İngilizce ulaşmak mümkündür.

Bu ilanlar, Türkiye’nin ve onun hukuk sisteminin, bir anlamda Ermeni kültürel, sosyal ve ekonomik zenginliğine el konulması, Ermeni varlığının ortadan kaldırılması gerçekliği üzerine inşa edildiğinin mikro düzeyde bir örneği olarak okunabilirler. 1916 yılında Cemal Paşa’ya, Sis Katalikosluğu ile ilgili bir telgraf çeken Talat Paşa, İttihat ve Terakki’nin Ermenilere yönelik politikasını, onların “vücudunu tamamıyla [ortadan] kaldırmaya yönelik” olduğunu söyler.² Bu ilanlar, bu politikanın Cumhuriyet döneminde de devam ettiğinin en önemli göstergeleridir.

Bir Tabu Olarak Emval-i metruke

Emval-i metruke konusu halen çok netameli bir konudur. Üzerinde herkesin bildiği ama kalın bir sır ile kaplıdır ve dokunulmazdır.

Üç çarpıcı örnek neyi kastetmek istediğimiz daha iyi açıklayacaktır:

Birinci örnek, elinde atalarından kalan bina ve arazilerin tapuları olan bir Ermeni ile ilgili: Beyrut’ta yaşayan bu kişi, ölmeden önce atalarının topraklarının durumunu merak edip, topraklar üzerinde bugün neler olduğunu bilmek istediğini söyleyerek benden [Sait Çetinoğlu]

¹ Ermeni Emval-i Metrukeleri konusunu, “Ermenilerin 1915’i” adlı eserinde ilk kez dile getiren araştırmacı Levon Vartan’ın anısına.

² BOA.DH.ŞFR., 68/215, Talat Paşa’dan Cemal Paşa’ya 7 Ekim 1916 tarihli şifre telgraf.

yardım istedi. Hiçbir şeyi geri istemiyor, sadece bina ve arazilerin bugünkü durumunu merak ediyordu. Ben de o ildeki bir avukat arkadaşımın durumu açığa kavuşturması için yardımcı olmasını rica ettim. Avukat arkadaşım olumlu cevap verdi ve ona tapuların kopyaları ile Türkçe çevirilerini gönderdim. Arkadaş tapu dairesinden tapuların bugünkü mevkilerini öğrenmek için müracaat edip bürosuna geri döndüğünde, büroya o ilin devlet üniversitesinde görevli doçent olduğunu söyleyen iki kişi geliyor ve avukat arkadaşını bir daha bu konuyu kaşımaması konusunda kibarca uyarıyorlar. Söyledikleri aynen şu; Sen ne yaptığının farkında mısın? Soruşturma sona ermişti.

İkincisi açılmış bir dava ile ilgili: Elinde tapuları olan bir Ermeni dostum tapuda kayıtlı taşınmazları geri almak için bir girişimde bulunuyor ve taşınmazların bulunduğu ilde geri alma davası açıyor. Davası kabul ediliyor ve kendisine bir duruşma günü veriliyor. Duruşma günü dostum, avukatını duruşmaya katılması için davanın görüleceği şehre uçakla gönderiyor. Avukat uçaktan iner inmez derdest edilip bir kahveye götürülerek duruşma bitene kadar orada tutuluyor. Duruşma bittiğinde havaalanına götürülüp aynı uçakla geri gönderiliyor.

Üçüncü örnek cinayetle biten bir geri alma girişimiyle ilgili: Arşak Bağdasaryan nam-ı diğer Said Yünkes, el konulan topraklarını geri almak için hukuk mücadelesi vermeye karar verir ve dava açar. Ama dava, oğlu Orhan'ın 20 Ağustos 1985 günü Viranşehir ortasında katledilmesiyle noktanır.³ Orhan, davaya muhatap olan aşiret mensuplarınca öldürülmüştür. Bağdasaryan'ın diğer oğlu Nurcan, babasının hukuk mücadelesini devam ettirmeye karar verir. Dava hala sürmekte ve Yargıtay'da ele alınmayı beklemektedir.

Ermeni malları konusunun niçin 'netameli bir konu' olduğunu en özlü biçimde Hrant Dink anlatmıştır. Neşe Düzel ile yaptığı ve Radikal Gazetesinde 23 Mayıs 2005 tarihinde yayınlanan uzun söyleşisinde Ermeni emval-i metruke konusuna da değinen Hrant, şunları söyler:

HD- "[Emval-i metruke] Türkiye'nin konuşamadığı temel sorunlarından biri zaten. Ermeni mülkleri meselesi hakikaten Türkiye'nin şu anda geleceğe ilişkin en öcü konusu, en korkunç konusudur... Zaten bu ülkede ölenlerden ziyade kalanlar üzerine konuşmak daha zor.

³ Kevork K. Baghdjian, *The Confiscation Of Armenian Poperties by the Turkish Government Said to be Abandoned*, (Antelias: Armenian Catholicosate of Cilicia, 2010), s 203-204.

ND- Niye?

HD- Çünkü inanılmaz haksızlıklar ortaya çıkacak. 'Ermenilerden kalan mallar kimlere paylaştırıldı, neler, kimler ne oldu' diye sorulsa, bu çok büyük sarsıntı yaratır. Çünkü ülkeye belletilmiş bir tarih çökecektir.

Eğer bu tarih yanlış anlatıldıysa, o zaman başka şeyler de yanlış anlatılmıştır düşüncesi topluma yayılacaktır. Türkiye'de önemli bir dönüşüm olacak... Türkiye'yi korkutan ikinci konu ise Ermenilerden kalan malların ne olduğunun sorulmasıdır.”⁴

Konu, günümüzde tabu olsa da Soykırım sürecinde Ermeni tehcirine ve Ermenilerin geride bırakmak zorunda kaldıkları mallara dair çıkarılan kanunlara cesaretle karşı çıkan, muhalefet eden insanlar da vardı. Eski İttihatçı liderlerden Ahmet Rıza Bey bu kişilere verilecek bir örnektir. Ahmet Rıza Bey, Talat Enver ve arkadaşlarının Cihan Harbi sonrası ülkeyi terk etmelerinden sonra Padişah Vahdettin tarafından Ayan Meclisi Reisliğine seçilir.

Prof. Vahakn Dadrian, bu seçimin, Ahmet Rıza'nın savaş yıllarında Talat Paşa hükümetinin Ermenilere yönelik yürüttüğü tehcir ve kırım politikalarına karşı verdiği cesaretli muhalefet politikaları ile ilişkili olduğunu söylemektedir: “Osmanlı Meclis-i Ayan zabıtlarının da gösterdiği gibi Ahmet Rıza, Meclis'te Ekim-Aralık 1915 döneminde, Talat Paşa hükümetinin savaş dönemi Ermeni politikalarına karşı, dört farklı vesile ile yığıtçe meydan okumuştur. Bunların ilki 4 Ekim 1915 (21 Eylül 1 331) tarihindedir. Bu oturumda Ahmet Rıza, sürüldükleri yerlerde yaklaşan kışın şiddetiyle karşı karşıya kalacak, sefalet ve çaresizlik içindeki yüzbinlerce kadın, çocuk ve yaşlı için merhamet talebinde bulunmuş; sürgünlerin ya evlerine geri dönüşlerine ya da istedikleri yerlere yerleştirilmesine izin verilmesini istemişti. Ayrıca, bir kanun önergesi vererek, kanunsuz ve ahlaka aykırı olarak tanımladığı ve “Emval-i Metruke” olarak bilinen Ermenilerin geride bıraktıkları malların nasıl kullanılacağına ilişkin olarak çıkartılan geçici kanunun uygulanmasının ertelenmesini istemişti. Fakat korkak ve çekingen arkadaşları uzlaşma yoluna giderek kanun teklifini unutulmaya mahkûm etmişlerdi.”⁵

⁴ <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/61463-ermenii-mallarini-kimler-aldi> erişim 17 Haziran 2023

⁵ Vahakn N. Dadrian & Taner Akçam, “*Tehcir ve Taktik*” *Divan-i Harbi Örfi Zabıtlar, İttihat ve Terakki'nin Yargılanması 1919-1922*, (İstanbul: Bilgi Ün. Y. 2008), s 31

Ermen mallarına el konulmasına dair mevzuat

Türk hukuk sisteminde kısaca emval-i metruke olarak adlandırılan Ermenilerin kültürel ve ekonomik zenginliğine el konulması ile ilgili mevzuat birçok esere konu olmuştur.⁶ Mehmet Polatel'in, "A Historiographical Review of the Literature on Armenian Properties and New Prospects" makalesi bu kitaplar hakkında genel bir bilgi verebilir.⁷ Taner Akçam ve Ümit Kurt'un 'Kanunların Ruhı' çalışmasında bu mevzuata ait kanun ve kararnameler kronolojik olarak sıralanmış ve her bir hakkında ayrıntılı yorumlar yapılmıştır.⁸

Her soykırım aynı zamanda hedef grubun zenginliklerinin sistematik olarak yağmasını da içerir. Ermenilerin sürgün ve imhalarında da farklı olmadı ve mal varlıkları ve tüm zenginlikleri sivil halk ve devlet tarafından sistematik olarak yağmalandı. Daha önce bazı bölgelerde uygulanmaya başlanmış olmakla birlikte, Ermenilerin resmi sürgün emri 27 Mayıs 1915'te alındı. Ermeni kültür ve maddi zenginliklerinin yağması da hemen bu kararı takip etti. Konuya ilişkin ilk karar, sürgün kararından dört gün sonra, 31 Mayıs 1915'te tarihinde alındı. Bunu 10 Haziran 1915'te 34 maddelik bir kararname takip etti. Bunlar daha çok genel çerçeveye ilişkindi. Tüm yaz ayları boyunca çeşitli vilayetlere tamamlayıcı özel tamimler gönderildi. Ve nihayet konuyla ilgili özel bir kanun 26 Eylül 1915'te çıkartıldı. 8 Kasım 1915'te ise bu kanunun nasıl uygulanacağına ilişkin bir kararname yayınlandı.

⁶ Konuya ilişkin verilebilecek örnekler şunlardır, eserler tarih sırasına göredir; Taner Akçam *Ermeni Meselesi Hallolunmuştur, Osmanlı Belgelerine Göre Savaş Yıllarında Ermenilere Yönelik Politikalar*, (İstanbul: İletişim, 2008); Nevzat Onaran, *Emval-i Metruke Olayı*, (İstanbul: Belge Yayınları, 2010); Uğur Ümit Üngör & Mehmet Polatel *Confiscation and destruction: The Young Turk Seizure of Armenian Property* (London: Continuum International Publishing Group, 2011); Sait Çetinoğlu, Yves Ternon, Mardin 1915, *Bir Yıkımın Patolojik Anatomisi*, kitabı önsözü, (İstanbul: Belge Yayınları 2012); ayrıca, <https://www.saitcetinoğlu.com/soykirimi-laboratuvarında-incelemek-mardin-1915/>; Nevzat Onaran, *Cumhuriyet'te Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi (1920-1930), C. II*, (İstanbul: Evrensel B.Y., 2013); Salahaddin Kardeş, "Tehcir" ve Emvali—i Metruke Mevzuatı, (Ankara: Astana Yayınları, 2016); Mehmet Taylan Esin, *Hilal'in Karanlık Yüzü, Osmanlı Kızılayı, Teşkilatı Mahsusa ve Emval-i Metruke* (1914-1921), (İstanbul: Libra Kitap, 2017); Ümit Kurt, *Antep 1915, Soykırım ve Failler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018); Taylan Esin, *Osmanlı Savaşı'nın İktisadi Aktörleri 1914 – 1919* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2020); İlkey Öz, *Mülksüzleştirme ve Türkleştirme, Edirne Örneği*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

⁷ Mehmet Polatel'in, "A Historiographical Review of the Literature on Armenian Properties and New Prospects," in: *New Perspectives on Turkey*, 53, 2015, sayfa 180-185. doi:10.1017/npt.2015.34

⁸ Taner Akçam & Ümit Kurt, *Kanunların Ruhı*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), bundan sonraki bilgiler kitabın, 31-49 arasından alınmıştır.

26 Eylül 1915 tarihli kanun 11 madde ve bu kanunun nasıl uygulanacağına ilişkin 8 Kasım 1915 tarihli kararname 25 madde içeriyordu. Tasfiye Kanunu olarak da bilinen kanunun ana amacı Ermeni mallarını tasfiye etmektir. Genel ilke ise, tasfiye sonrası elde edilen gelir, malların sahiplerine gittikleri yerlerde teslim edilecekti. Kanunun birinci maddesine göre tasfiye için Komisyonlar kurulacaktır. Bu Komisyonlar başka mahallere nakledilen gerçek ve tüzel kişilerin terk etmiş oldukları mallar, alacaklar ve borçlar hakkında, her şahıs için ayrı ayrı mazbata düzenleyecek ve tasfiye bu mazbatalar üzerinden mahkeme tarafından yapılacaktır.

2. madde malların hangi kurumlara kayıt edileceği hakkındadır. Buna göre, kira getiren ev, han, dükkân gibi yerler ile gelir getiren vakıf malları Evkaf Nezareti namına; geriye kalan mülkler de Maliye Nezareti namına kayıtları tutularak tasfiye edilecektir. Mallar tasfiye edildikten, yani üzerlerindeki borç-alacak işlemleri tamamlandıktan sonra, kalan miktar asıl sahiplerine verilecektir. Bu maddede yer alan çok önemli bir başka husus da tehcirden 15 gün önce yapılan mülk transferlerinde eğer yalancılık, dolandırıcılık ve danışıklılık varsa bu transferlerin fesih ve iptal olunacağı hususudur.

Kanunun 5. maddesine göre mahkemelerin vereceği karara itiraz edilemeyecek, mahkeme kararı değiştirilemeyecektir. Sürgüne gitmiş olan bir Ermeninin, bu mahkemelerin hiçbirisinde hazır bulunamayacağı düşünülürse, kanun maddesinin amacı daha iyi anlaşılmış olur.

Bu Kanunun 8. maddesi gereğince, komisyonlarla ilgili hususlar, nizamname ile belirlenir. Bu maddeye dayanılarak 8 Kasım 1915'te kararlaştırılan talimatname ile sürgün edilen Ermenilerin taşınır ve taşınmaz mallarının korunması ve tasfiyesi konusunda yeni heyetlerin oluşturulması ve komisyonların çalışma esasları ayrıntılı bir şekilde düzenlenir.

İki bölüm ve 25 maddeden oluşan talimatnamede ayrıca, tasfiye sırasında tutulacak defterlerde nelerin yer alması gerektiği ve defterlerin nasıl kullanılacağı konularında açıklayıcı bilgiler yer alır. Nizamnameye göre iki komisyon kurulmuştur. Bunlardan birisi heyet, diğeri komisyondur. Uygulamada komisyonlara tasfiye komisyonu denilmektedir.

Heyetler, talimatnamenin ikinci maddesi uyarınca, sürgün edilen şahıslara ait vakıf ve diğer gayrimenkullerin -vergi ve tapu kadastro kayıtları ile karşılaştırarak- ikişer nüsha

defterini tanzim edecekti. Her gayrimenkulün mevkii, sokak, kapı ve kayıt numarası belirlendikten sonra, değeri ve miktarı da dahil olmak üzere sahibi adına defterlere kaydedilecekti. Düzenlenen defterlerin birer nüshası incelenmesi amacıyla idare meclislerine ve ikinci nüshaları ilgililerin müracaatına hazır bulundurulmak üzere tapu sicil müdürlüklerine verilecekti.

Emval-i metrukelerle ilgili Kanun ve Kararnamenin yayınlanmasından çok önce yukarıda dile getirilen hususlar bölgelere gönderilen telgraflarla uygulamaya konmuş bulunuyordu. 5 Temmuz 1915 tarihinde Trabzon Vilayetine yollanan bir telgraftan, Emval-i metrukenin; idare ve muhafazası hakkında 8 maddelik özel bir talimat hazırlandığını anlıyoruz. Talimatnamede, emlak-ı metrukenin nasıl kayda geçileceği, defterlerin nasıl tutulacağı, taşınabilir malların nerelerde nasıl saklanacağı, bozulması muhtemel malların kimlere verileceği, taşınmaz malların nasıl satılacağı ve gelirin nereye kaydedileceği, yerleştirilen muhacirlere mal ve eşya verildiğinde kaydının nasıl tutulacağı tek tek açıklanır.

Bölgelere gönderilen telgrafların içinde 11 Temmuz 1915'te Trabzon'a yollanan telgrafın, daha sonra benzeri içerikte telgraflar diğer bölgelere de yollanacağı için özel bir önemi vardır. Telgrafta söylenenler özetle şudur: Ermenilerin ellerindeki alacaklarına ilişkin tüm senetler toplanacak, deftere geçirilecek ve Ermenilerce başkalarına -danışıklı bir biçimde- aktarılmasına müsaade edilmeyecektir. Aynı şekilde malların yabancı ve başkalarının eline geçmesine yol açacak satışlara izin verilmeyecektir.⁹

Dönemin İçişleri Bakanı Talat, sürgünleri planlayıp takip ettiği gibi emval-i metrukeleri de yakından izlemektedir. Kara Kaplı Defterinde¹⁰ sürgün edilen Ermenilerin sayıları yanında geriye kalan mallar hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Talat'ın notları eksik olmalarına rağmen el konulan haneleri ve ekilebilir toprakları göstermesi bakımından önemlidir. Defterde, muhacirlere dağıtılan ev, arazi, bağ bahçe, zeytinlik, dutluk, portakallık, araba, hayvanat, zirai aletler ve tohumluk gibi bilgiler de mevcuttur. İlginç bir detay da '*Ermenilerin*

⁹ Taner Akçam Ermeni Meselesi Hallolunmuştur, s 213-214

¹⁰ Murat Bardakçı, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi, Sadrazam Talat Paşa'nın özel arşivinde bulunan Ermeni tehciri konusundaki belgeler ve hususi yazışmalar*, (İstanbul: Everest, 2009).

Uhdesinde Bulunan Maden İmtiyazatı ' başlıklı bir tablo bulunmasıdır. Bu tabloda, Ermenilerin işlettiği madenlerin listesini verilmiştir.¹¹

Emval-i Metruke Hukukunun Çifte Yapısı

Emval-i metruke mevzuatı tüm olarak ele alınıp incelendiğinde, ilgili maddelerin çifte bir yapıya sahip olduğunu görüyoruz. Oluşturulan hukuk yapısı içinde ciddi bir gerilim vardır. Bir taraftan Devlet, malları zorla gasp eden-yağmalayan kurum olarak görülmek ve suçlanmak istememektedir. Bu nedenle, malların tasfiyesini sıradan, zorunlu bir istimlak gibi sunmakta ve malların değerlerinin karşılığının sahiplerine iade edileceği sözünü vermektedir. Emval-i Metruke Kanunlarının dili buna göre ayarlanmaktadır. Ama öbür taraftan aynı devlet, bu malların karşılığını sahiplerine asla ödemek istememektedir. Hukuk sistemi, malların karşılıklarının geri verilmesini engelleyecek bir biçimde dizayn edilecektir.

Bu amaca yönelik olarak hukuk ikili bir tarzda kullanıldı. Birincisi, çıkartılan kanun ve kararnameler ile Ermenilerin geride bıraktıkları malları üzerindeki tüm hukuki tasarrufları ve işlem yapma hakları kanunen yasaklandı. Ayrıca istimlak edilen malların satışından elde edilecek gelirlerin nasıl kullanılacağı dahil tasviye kararlarına tüm itiraz yolları kapatıldı. Örneğin, Ermeni mallarının satışlarından elde edilecek gelirlerin, alacakları olduklarını iddia eden Müslümanlara verilmesine ilişkin mahkeme kararlarına itiraz etme hakkının önü kapatıldı. İkincisi, Ermenilerin kanunen hakları olduğu söylenmesine rağmen, malların değerlerinin kendilerine ödenmesine ilişkin herhangi bir adım atılmadı. Böylece, el koyduğu malların asıl sahiplerinin Ermeniler olduğunu kabul eden ve karşılıklarının kendilerine verileceği ilkesini benimseyen devlet, bırakın Osmanlı İmparatorluğu döneminde Cumhuriyet döneminde de bu doğrultuda tek bir kanun veya kararname çıkartmamıştır. Hem ilgili kanun ve kararnameleri çıkartmayarak, hem de her türlü itiraz yolunu kapatarak yağma hukuk sisteminin yapısal bir unsuru haline sokulmuştur.

Bu konuda verilecek önemli bir örnek, 1918 Şubat ayında, bakanlıklar arası bir komisyon tarafından hazırlanan tarihi olarak niteleyeceğimiz bir rapordur. Raporda, Ermenilerin malları üzerindeki haklarının baki olduğunun altı çizilir. Ve “Ermeni Emval-i

¹¹ Ara sarafian, *Talat Paşa'nın Ermeni Soykırımı raporu*, (London: Gomidass Enstitüsü, 2011), s 70.

metrukesine bir vaz'iyet-i kanuniye tayin olunmuş ise de ... emvalin bedellerinin kanun gereğince sahiplerine verilmesi gerekli iken şimdiye kadar bunların verileme(miş)" olduğu itiraf edilir. Ve rapor ilginç bir itirafta da bulunur; "emval-i metrukeye el konulurken, sahiplerinin bunlara taalluk eden haklarını ve bu hakkın istifası yolundaki müracaat(ları)ı nazar-ı dikkate almamak muvâfık olama(z)." Raporu yazanlar, Hükümetten "biran evvel" ilgili kanunları çıkarmalarını isteyecekleridir.¹²

Özetle, İttihat ve Terakki Hükümeti döneminde çıkarılan kanun ve talimatnamelerle Ermenilerden kalan mallarla ne yapılacağına ilişkin son derece detaylı eylem planı çıkarılmış ama bu malların karşılıklarının Ermenilere nasıl iade edileceğine dair hiçbir hukuki düzenlemeye gidilmemiştir. İttihatçıların gözünde tehcir edilen Ermeni vatandaşları sürgün edildikleri andan itibaren artık yaşamıyorlardı. Amerikan Misyonleri [ABCFM - *American Board of Commissioners for Foreign Missions*] Harput misyon istasyonunun muhasebecisi Henry Riggs 1917 yılı raporunda, Harput valisinin "sürgün edilen tüm kişiler hükümet tarafından ölü olarak kabul ediliyor" sözünü bizzat söylediğini aktarır.¹³

Meclisi Vukela'nın 24 Ocak 1917 tarihli kararında da sürgüne yollanan Ermenilerin hayat sigortası mevzuuna ilişkin kararında da onların resmen ölü ilan edildiklerini görüyoruz. "Tahliye olunan mahallerdeki Ermeniler tarafından bankalarla hayat sigorta kumpanyalarına ve müessesat-i saireye tevdi bi't-terhin edilmiş olan nukud ve emvalin hesabını mübeyyin cedveller Dahiliye Nezareti'nden vukubulan iş'ar üzerine tasfiye komisyonlarına li-eclî't-tebliğ Maliye Nezareti'ne gönderilmekte ise de sigorta edilmiş olan Ermenilerden vefat edenler bulunduğu halde veresesine teslim edilmek üzere sigorta bedelatının şirketlerden mutalebesi mi yoksa ta'kibatın alakadarana terki mi icabedeceği istifsarına dair Ticaret ve ziraat Nezareti'nin 28 Rebi ü'l-evvel 1335 9 kanun-i sani 1332 tarihli tezkeresi okundu..."¹⁴

Emval-i Metrukelerin Devlet Arşivlerindeki Sınava

26 Eylül 1915 tarihli geçici kanun ve 8 Kasım 1915 tarihli kararname gereklerine göre hazırlanan defterler bugün araştırmacılardan gizli tutulmaktadır. Ama dikkatten kaçtığı bazı

¹² Taner Akçam & Ümit Kurt, *Kanunların Ruhu*, s. 21-23

¹³ Hans-Lukas Kieser, *İskalanmış Barış*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s 607.

¹⁴ BOA MV 205/105

durumlarda, bu defterlerden bazı sayfalara Osmanlı veya Cumhuriyet arşivlerinde ulaşmak mümkün olmaktadır. Fakat bu durum fark edilir edilmez, belgeler geri çekilmektedir. Bu tür belgelere daha çok, Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü arşivinde rastlanmaktadır. Halep Vilayetine bağlı, Beylan, Cısr-i Şuğur ve Kilis’e ait bazı sayfalar;¹⁵ Elaziz’in köyleri, Kemaliye, Arapgir, Harput, Palu ilçe ve köyleri,¹⁶ Gönen kasabası, Sari ve Elbizlik karyelerini¹⁷ kapsayan defterler örnek olarak verilebilirler.

Mevcut sayfalardan, tüm eksikliklerine rağmen, emval-i metrukelerin adres ve nitelikleri konusunda ayrıntılı bilgiler elde etmek mümkündür, bazı belgelerde malların kime verildiği veya kime satıldığı ile ilgili bilgiler de mevcuttur. Fakat söylediğimiz gibi, bu belgeler arşivden geri çekilmişlerdir. Diyarbakır’ın Ergani ilçesi,¹⁸ İzmir¹⁹ ve İstanbul’daki²⁰ bazı Emval-i Metrukeler ile arşiv belgeleri bir örnek olarak verilebilir. Burada İzmir’e ait iki belgeyi bu metnin sonuna Türkçe çevirileri ile birlikte ek olarak koyuyoruz. Bu belgeler 30 Mayıs 1923 tarihlidir ve bu tarihten de anlaşıldığı gibi, Cumhuriyet ile birlikte birçok Emval-i Metruke kaydı yenilenmişlerdir. Yukarda belirttiğimiz gibi bu belgeler arşivden çekilmişlerdir.

Bunun dışında, arşivlerde bazen Ermenilerden boşalan yerlere yerleştirilen Müslümanlara ilişkin belgelere de ulaşmak mümkündür. Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan 1925.01.11 tarih ve 48 sayılı Erkanı Harbiye Umumiye Vekaletinin yazısı bir örnek olarak verilebilir. Bu belgenin ekinde, potansiyel muhacirlerin miktarı yanında bunların geldikleri sancak, kasaba köylerin listeleri de yer almaktadır. Bu listelerde potansiyel muhacirlerin milliyet bazında tasnif edildiklerini görüyoruz. Listelerin devamında bu muhacirlerin yerleştirilebileceği vilayet ve sancaklardaki emval-i metrukeler listelenmektedir. Bu listelerde emval-i metrukelerin sayıları ve nitelikleri yanında kapasiteleri de verilmektedir.²¹ Anlaşılan, İmparatorluk döneminde el konulan Ermeni mallarına ait defterler, 20’li yılların ilk yarısında güncellenmiştir. Burada yayınladığımız gazete ilanlarından anlaşıldığı gibi, bazı mallar açık artırma ile satılmaktadır.

¹⁵ [Ermeni Emval-i Metrukeleri Üzerine - Sait Çetinoğlu | Birikim Yayınları \(birikimdergisi.com\)](http://www.birikimdergisi.com), 8 Haziran 2009.

¹⁶ BCA 272 12 43 63 16.

¹⁷ BCA 272 11 20 102 10.

¹⁸ https://www.academia.edu/41813127/Erganide_soykirim_ve_Ermeni_mallarinin_paylasimi

¹⁹ BCA 272 10 2 15 5 İzmir emval-i metrukelerine dair belgeler.

²⁰ BCA 272 10 2 13 2 İstanbul emvali metrukelerine dair belgeler.

²¹ BCA 272 10 2 13 2

Hükümet emval-i metrukeler ile o kadar ilgilidir ki; Ankara’da daha Rumlar mübadele edilmeden, mübadil Rumlardan kalacak olan haneler bakanlıklar ve diğer resmî kurumlar arasında paylaşım planı 1924.08.25 tarihinde başvekalet tarafından onaylanmıştır.²²

Tapu Kayıtları İle İlgili Ek Bilgi: Milli Güvenlik Tehdidi

Eklenecek önemli bir bilgi de 1915 yılını da içeren Osmanlı tapu kayıtlarına ilişkindir. Bu kayıtlar dijital hale getirilmişlerdir. Fakat bugün bu kayıtlara ulaşmak mümkün değildir. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, 29 Haziran 2001 tarihinde tüm şubelerine gönderdiği bir tamimle tapu dairelerinden emval-i metrukeler hakkında bilgi almayı neredeyse yasaklamıştır.²³ MGK Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Planlama Daire Başkanlığı 26 Ağustos 2005'te Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne yazdığı “gizli” yazısıyla tapu defterlerin içerdiği bilgilerin etnik ve siyasi -asılsız soykırım, Osmanlı Vakıfları mülkiyet iddiaları ve benzeri- istismara malzeme olabileceği gerekçesiyle, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’nde saklanmalarının ve sınırlı olarak kullanıma açılmasının uygun olacağını bildirmiştir.²⁴ Milli Güvenlik Konseyi, 2006 yılında 1915 dönemini de kapsayan tapu kayıtlarının arşivlere devredilmesini ve araştırmacıların hizmetine sunulmasını ulusal güvenliğe aykırı bulduğu için tamamıyla yasaklamıştır.²⁵

Emvali Metrukeler hangi amaçlar için kullanıldı?

Ermenilerin, geride bıraktıkları taşınır ve taşınmaz malları hangi amaçlar için kullanıldı?

Osmanlı Arşivinde, konuya ilişkin bulunan belgelerden anladığımız, İttihat ve Terakki’nin malların kullanımına ilişkin son derece planlı ve sistematik bir politika izlemiş

²² BCA 30 1027 158 4

²³ EK 4 TKGM Genelgesi.docx Salahaddin Kardeş, “Tehcir” ve Emval-i Metruke Mevzuatı, Astana Y. 2016, 243-244.

²⁴ <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/85432-osmanli-arsivleri-acilirsa-resmi-tez-zayiflar> , erişim, 2023.06.09

²⁵ Taner Akçam & Ümit Kurt, *Kanunların Ruhunu*, s 13

olduğudur. Ermeni mülkleri ve/veya satışlarından elde edilen gelirler, tespit edebildiğimiz kadar, yedi temel amaç için kullanılmışlardır.²⁶

1) *Ermeni malları muhacirlerin ihtiyaçları için kullanılmıştır*

Ermenilerden boşalacak yerlere Müslüman göçmen ve mültecilerin yerleştirilmesi, tehcir yürürlüğe konmadan çok önce kararlaştırılmıştı. Bu nedenle, sürgünlerde hemen sonra, Müslümanların fiili iskânı başladı ve Ermenilerin terk ettiği arazi ve evler yeni gelenlere verildi. Bu yeniden dağıtımın nasıl yapılacağı 30 Mayıs ve 15 Haziran 1915 tarihlerinde çıkarılan kararnamelerle düzenlenmiştir.

2) *Ermeni malları Müslüman burjuva yetiştirmek için kullanıldı*

Ermenilerden kalan mal ve mülkler Müslüman kişi ya da kurumlara -bazen bedelsiz, bazen de çok düşük bedellerle ya da düşük taksitlerle- dağıtılmış ve böylece bir 'Müslüman burjuvazi' yaratılması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, tehcir edilen Ermeniler tarafından işletilen ya da yönetim kurullarında Ermenilerin bulunduğu işyerlerinin, ticari işletmelerin ayrıntılı listelerinin hazırlanmıştır. Dahiliye Nezareti, terk edilmiş Ermeni toprak, mülk ve işletmelerin Müslüman şirketlere devredilmesi süreciyle ilgili olarak vilayetlere çok sayıda telgraf mesajı göndermiş ve ilgili uygulamaları yönlendirmiştir.

Talat Paşa'nın 6 Ocak 1916'da tüm vilayetlerdeki emvali metruke komisyonlarına gönderdiği telgraf, hükümetin bu konudaki politikasının genel hatlarını ve yol gösterici ilkelerini göstermektedir. İlgili yazıda Talat, terk edilmiş Ermeni mallarının kullanılmasındaki amaçlardan birinin “ülkemizdeki Müslüman işletmelerin sayısını çoğaltmak” olduğunu açıkça beyan eder ve bu amaca uygun olarak “Müslümanlardan oluşan şirketler(in)” kurulması ve terk edilmiş Ermeni “taşınır mallarının uygun şart ve koşullarla kendilerine teslim edilmesi” talimatı verir. Özellikle “[kurulacak şirketlerin] geleceği için kurucuların, yönetim kurullarının ve temsilcilerin [kendi cemaatlerinin] saygın ve güçlü üyeleri arasından seçilmesine özen gösterilmesi(ni)” ister. Müslüman eşrafın yeni şirketlerde özel hisselerin çoğunluğunu alabilmesine, bu hisselerin mümkün olduğunca az sayıda olmasına ve [bu şirketlerden elde edilen] sermayenin yabancıların eline geçmemesine özel önem verilmeliydi.

²⁶ Buradaki bilgiler şu kaynaklardan alınmıştır; Taner Akçam *Ermeni Meselesi Hallolunmuştur*, s. 223-236 ve *The Young Turks' Crime against Humanity: The Armenian Genocide and Ethnic Cleansing in the Ottoman Empire*. (Princeton University Press, 2013), 341-373.

Talat, ayrıca yerel makamlardan “Müslüman ahali arasında ticari hayatın gelişmesine özen göstermeleri(ni)” ve “bu eylem ve işlemleri(nin) sonuçları hakkında bakanlığa sürekli bilgi(lendirmelerini)” ister.²⁷

3) *Askerî ihtiyaçların karşılanması*

Terk edilmiş Ermeni mülkleri savaş sırasında Ordunun masraflarını karşılamak için kullanılmıştır. Tarla, bağ ve bahçe ürünlerinin satışından elde edilen gelirler, küçük ve büyük baş hayvanlar orduya verilmiştir. Terk edilmiş yapı ve binaların askeri kullanım için tahsis edilmesi gözlenen bir başka uygulamadır. Konuya ilişkin verilebilecek ilginç bir örnek birçok vilayete 13 Ağustos 1915'te gönderilen bir talimattır. Talimatta ordunun ihtiyaç duyduğu ve satılmaması gereken çeşitli eşyalar listelenmektedir.²⁸

4) *Hükümet'in tehcir masrafları*

Terk edilmiş Ermeni mülklerinin satışından elde edilen gelirler, Ermenilerin tehciri sırasında hükümet tarafından yapılan masrafları karşılamak için de kullanılmıştır. Örneğin, Halep ve Eskişehir'e gönderilen telgraflarda, Ermeni mülklerinin satışından elde edilen gelirlerin hükümet masraflarını karşılamak üzere maliyeye teslim edilmesi gerektiği yerel yetkililere bildirilmektedir.²⁹

5) *Sürgün edilen Ermenilerin yol masrafları için*

Özellikle Batı bölgelerinde yaşayan Ermenilerin önemli bir kısmı trenlerle sevk edilmiştir. Trenler, yabancı şirketler tarafından işletilmekteydi ve yol masraflarının ya hükümetçe ya da Ermenilerin kendileri tarafından karşılanması gerekiyordu. Hükümet birçok durumda, Ermenilerin ellerinde kalan paralara el koymayıp, yol masrafları için kullanmalarını istediğini anlıyoruz. Kasım 1915'te o sırada Halep'te bulunan İAMM Müdürü Şükrü Bey'e

²⁷ BOA DH.ŞFR., 59/239, Dahiliye Nezareti Aşiret ve Muhacir İskân Dairesi'nden il ve ilçelere gönderilen 6 Ocak 1916 tarihli telgraf.

²⁸ BOA DH. ŞFR., 54-A/390, Dahiliye Nezareti Aşiret ve Muhacir İskân Dairesi'nden çeşitli vilayetlere gönderilen 13 Ağustos 1915 tarihli şifreli telgraf.

²⁹BOA DH .ŞFR., 57/342, 348-349 ve 350, Dahiliye Nezareti Aşiret ve Muhacir İskân Dairesi'nden Halep Muhacir İşleri Müdürü Şükrü Bey'e ve Halep ve Eskişehir'e 8 Kasım 1915 tarihli şifreli telgraflar.

çekilen telgrafta şunları okumaktayız, “Hama, Humus ve Şam'ın köylerine gitmek isteyen Ermenilerin yol masraflarını kendilerinin ödemesi hususunda planınız uygundur.”³⁰

6) *Hükümetin değişik ihtiyaçları için kullanım*

Bazı durumlarda, uygun görülen terk edilmiş Ermeni binaları hükümet tarafından farklı amaçlar için kullanıldı. Ordunun kullanımına bırakılmadıkları durumlarda Ermeni mülkleri okullardan hapishanelere, polis karakollarından tıbbi kliniklere kadar değişik amaçlar için kullanıldılar.

7) *Milis teşkilatı İhtiyaçları*

Ağustos 1915'te Mamuretülaziz vilayetine gönderilen bir telgraf, Dersim ve çevresinde kurulan milis örgütlerinin masraflarının terk edilmiş Ermeni mülklerinin satışından elde edilen kaynaklardan karşılandığını göstermektedir.³¹ Telgrafın devamında milis örgütlerinin faaliyetleri ve yaratacakları etkiye ilişkin bilgi verilmesi talep edilmektedir.

Ortaya çıkan bu tablodan, Ermenilere, vardıkları yerlerde kendilerine söz verilen mallarının karşılığının niçin verilmediğini anlayabiliriz. Bu tablo, tehcirden kurtulan Ermenilerin niçin geride bıraktıkları mallarını geri alamadıklarını da açıklar.

Cumhuriyet Dönemi ve Emvali Metrukeler

Emval-i Metrukeler ile ilgili politikalara, Cumhuriyet döneminde de 1922 yılı ve sonrası aynen devam edilecektir. Fakat, 1918-1922 arasındaki bir kesinti söz konusu olmuştur ve önemi itibarıyla bu dönemden kısaca bahsetmekte fayda vardır. Birinci Cihan Harbi'nin yenilgi ile sonuçlanması üzerine, İttihat ve Terakki Hükümeti 8 Ekim 1918'de istifa eder. Yeni gelen hükümetler, işgal kuvvetlerinin de baskısıyla, hem sağ kalan Ermenilerin geri dönmelerine izin verir hem de el konulan Ermeni mallarının iadesine başlanır. Toplu geri dönmeler konusunda ilk resmi karar 18 Ekim 1918'de verilir.³² Tüm bölgelere gönderilen bir

³⁰ BOA DH.ŞFR, 57/54, Dahiliye Nazırı Talat'tan Halep Göçmen İşleri Müdürü Şükrü Bey'e 18 Ekim 1915 tarihli şifreli telgraf.

³¹ BOA DH.ŞFR, 54-A/354, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Dersim Mamuretülaziz Kaymakamı Sabit Bey Efendi'ye 10 Ağustos 1915 tarihli şifreli telgraf.

³² Aksi bildirilmediği durumda buradaki tüm bilgiler Taner Akçam & Ümit Kurt, *Kanunların Ruhu*, 49-107'den alınmıştır.

emirle, “ahvâl-i harbiyye dolayısıyla ve karâr-ı askerî ile bir mahalden çıkarılarak diğer mahallere sevk edilmiş olan bilumum ahalinin yerlerine avdetlerine müsaade” edildiği bildirilir. Ve geri dönenlerin seyahatlerinin güvenlik içinde yapmalarının temin edilmesi ve “emr-i tatbîkinde kat’iyyen te‘allül [*mazaret*] ve te’ahhura [*gecikmeye*] meydân verilmemesi” istenir.

Bunu, 4 Kasım 1918’de “Tehcir Kanunu” olarak bilinen 27 Mayıs 1915 tarihli geçici kanunun Anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmesi takip eder. 18 Aralık 1918’de tüm bölgelere gönderilen bir emirle, geri dönen Ermenilere mallarının bir önceki sahiplerine iadesi tekrar edilir. Malların iadesi için de ayrıntılı bir kararname hazırlanır. 12 Ocak 1920 tarihli kararname, malların hangi esaslara göre ve kimlere geri verileceğini ayrıntılı olarak düzenlemektedir. Bu kararname sadece 26 Eylül 1915 Kanununu değil, 8 Kasım 1915 Tüzüğünü de yürürlükten kaldırıyordu.

Ankara’da kurulan yeni milliyetçi rejimin yaptığı işlerin başında, İttihat ve Terakki Partisi’nin 26 Eylül 1915’te çıkarttığı, Emvali Metruke kanununu yeniden yürürlüğe sokmak gelecektir. İlk adım 14 Eylül 1922’de atılır ve çıkartılan bir kararname ile Ermeni mallarının geri verilmesine ilişkin İstanbul Hükümeti’nin çıkarttığı 12 Ocak 1920 tarihli kararnamesi iptal edilir ve 26 Eylül 1915 kanunu yürürlüğe sokulur. Fakat, aradan geçen zamanda yeni göçler ve sürgünler yaşanmıştır ve eski kanun yeterli değildir. Bu nedenle, 15 Nisan 1923’te eski kanuna bazı ilaveler yapılır. 29 Nisan 1923’te bu kanunun uygulamasına yönelik yeni bir yönetmelik çıkarılır. Böylece 26 Eylül 1915 kanunu ve bu kanunun uygulamasını düzenleyen 8 Kasım 1915 yönetmeliği bir dizi yenilikle yeniden yürürlüğe sokulmuş olur.

Temmuz 1923’te imzalanan Lozan antlaşmasından sonra yeni hükümet, İttihatçı politikalara benzer politikaları hayata geçirmeye hız verecektir. Bir taraftan elindeki malları Müslüman göçmenlere dağıtılmaya başlayacak diğer taraftan henüz daha el koyamadığı mallara el koymaya devam edecek ve elindeki bazı malları da gelir elde etmek amacıyla satmaya başlayacaktır. 13 Mart 1924 tarihinde çıkartılan bir kanunla, malların nasıl dağıtılacağı düzenlenir. 22 Şubat 1926 tarih ve 748 sayılı “Emval-i Milliye ve Metrukeden veya Mazbut Vakıflardan Bazı Müessesat ile Belediyelere Satılabilecek Arazi ve Arsalar

Hakkında Kanun” ile de Ermeni emval-i metrukelerin nasıl satılacağı ayrıntılı olarak belirlenir. Mallar genellikle 1915 rayici üzerinden satışa çıkartılmaktadır.³³

Nevzat Onaran bu durumu şöyle açıklar, “1920'nin ikinci yarısında esas olarak 1915'teki kayıtlı değeriyle yani rayiç bedeli altında bir fiyatla satışı öngören bu düzenlemeyle, o gün ifade edildiği biçimiyle gayrimenkulü 'terk' eden sahibine daha az paranın verilmesi hedeflenmiştir. Özetle 1920'lerin ortasında İstanbul tüketici fiyatlarının 12,37 misli artmasına karşın, gayrimenkul fiyatlandırmasında 1915 kıymetinin dikkate alınmış yani genel olarak fiyatlardaki 12,37 misli artış yok sayılmış olup, gayrimenkulün ‘12,37 lira yerine 1 liraya’ satılmasıyla 'gerçek sahibine daha doğrusu sahibi adına emanet hesabına az gelir aktarılmasına neden olunmuştur.’”³⁴

Cumhuriyete ve Ermeni Mallarının Dağıtımına Örnekler

Cumhuriyet döneminde de Ermenilerden kalan mallar Vakıflar Müdürlüğü ve Maliye Bakanlığına devredilmiş ve Ermeni malları bu süreçte Vakıflar Müdürlüğü, Defterdarlıklar, Milli Emlak müdürlükleri devlet kurumlarınca yönetilmeye başlanmıştır. Bu malların önemli bir kısmı özellikle 1920’lerden başlayarak 1940’ların ortasına kadar müzayede ile satışa çıkartılmıştır. Yayınladığımız gazete ilanlarından bu konuda yeteri kadar örnek vardır.

Açık artırmaya çıkartılmamış olan mallar da değişik amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin, tıpkı İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi Milli sanayi ve Müslüman burjuva yetiştirmek için şirketlere devredilmiş veya kimileri dönemin tek partisi Cumhuriyet Halk Partisi ve onun uzantıları Türk Ocağı ve Halkevlerine tahsis edilmiştir. Birçok emlak, ihtiyaca göre dernekler, devlet kurumları, belediyeler, ticaret, sanayi ve ziraat odaları, Kızılay, Bankalar gibi çeşitli kurumlara paylaştırılmıştır. Kısaca Ermeni mallarından toplumun her kesimin faydalandığını söylersek gerçeği ifade etmiş oluruz. Kemalist dönemde emval-i metrukelerin kullanım amaçlarını aşağıdaki şekilde kategorize edebiliriz.

1. Müslümanlara Satış ve Toprak Dağıtılması

³³ Mehmet Taylan Esin, *Hilal'in Karanlık Yüzü*, s. 416-417.

³⁴ Nevzat Onaran, *Cumhuriyet'te Ermeni ve Rum Mallarının Türkleştirilmesi*, s. 382.

2. Muhacirlere Tahsis ve Satış
3. Devlet Kurumlarına Devir ve Tahsis
4. Orduya tahsis
5. Bankalar ve Ticaret Oda ve Borsalarına tahsis ve kiralama
6. Şirketlere satış
7. Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer / Kızılay, Muallimler Birliği, Trabzon İdman Ocağı gibi rejime bağlı kurumlara tahsis, kiralama ve satış³⁵
8. İttihatçı liderlerin ailelerine yapılan tahsisler

Özetle, İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi Kemalist dönemde de aynı politik pratiği sürdürüldüğünü söyleyebiliriz. Cumhuriyet dönemi başından bu benzeri kullanımları belgelemek mümkündür. Burada sınırlı bazı örnekler vereceğiz.

-Emval-i metrukeler bankalara veya özel şirketlere sermaye olarak devredilmiştir. Şirketler konusunda Malatya merkezli Teşebbüsatı Sinaie Türk Anonim Şirketi bir örnek olarak verilebilir. Oldukça yüklü miktarda emval-i metrukeyi sermaye olarak alan Teşebbüsatı Sinaie Türk Anonim Şirketi nakit paraya ihtiyaç duyduğunda bu malları satacaktır. Yeni Malatya Gazetesinde yayınlanan devir ve satış belgelerinde bu malların kimlere ait olduğu anlaşılmaktadır.³⁶

- Emval-i metrukeden birçok emlak sermaye olarak Ziraat Bankası, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve günümüzde toplu konut devri Toplu Konut İdaresi [TOKİ] ve Emlak Bankası'na dönüşen Emlak ve Eytam Bankasına devredilmiştir. Günümüz Vakıflar Bankasının sermayesinin kaynağında da Ermeni Emval-i Metrukeleri bulunmaktadır. Bankalar ekonomik ihtiyaçlarına göre bunları ya satmışlar ya da kiraya vererek gelir elde etmişlerdir.

³⁵ Ömer Turan ve Güven Gürkan Öztan, Erken Cumhuriyet Döneminde İnkarcılık, Emval-i Metruke ve Devlet Kapasitesi: Praksis, 39 (2015): 130. Makale şuradan indirilebilir: https://www.academia.edu/34120959/Erken_Cumhuriyet_D%C3%B6neminde_%C4%B0nk%C3%A2rc%C4%B1l%C4%B1k_Emv%C3%A2l_i_Metr%C3%BBke_ve_Devlet_Kapasitesi_1

³⁶ Yeni Malatya Gazetesi 1930.07.03 ve 1930.08.07

- Bankalar bazı emval-i metruke taşınmazlarının satışlarına aracılık ederek, satış bedellerinden komisyon almışlardır. Bankalar içinde Ziraat Bankası'nın Ermeni mallarına 'özel bir ilgisi' vardır. Bu ilgi Soykırım süreciyle sınırlı değildir. Taylan Esin, "Hristiyan Malları ve Ziraat Bankası (1914-1919)" başlıklı ayrıntılı incelemesinde, Bankanın 1894-1897 katliamlarıyla başlayan süreçte bankanın Ermeni mallarının satışıyla nasıl zenginleştiğine ilişkin ayrıntılı örnekler verir. Banka, bu faaliyetiyle aynı süreçte yerel eşrafı da zenginleştirmiştir. Ziraat Bankası özellikle Soykırım sürecinde uygulamalarını o kadar ileri taşımıştır ki Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi umum müdürü Şükrü (Kaya) bile Bankayı, rehinli Ermeni taşınmaz mallarının düşük bedelle satışını yaygınlaştırarak memleketi bir arazi hayratına çevirmiş olmakla (Taşınmazları yağmalanmış mal gibi yok pahasına dağıtmakla) suçlayacaktır.³⁷ Ziraat Bankasının Ermeni mallarından zenginleşmesi Cumhuriyet döneminde de devam edecektir. Bankanın Ankara Balıkpazarı semtindeki binası 1924 yılında alınan bir Bakanlar Kurulu kararı ile emval-i metrukeden bir arsa üzerine kurulacaktır.³⁸

- İttihat ve Terakki, el koyduğu Ermeni emval-i metrukelerinin önemli bir kısmını parti olarak kendisine ayırıyordu.³⁹ İttihat ve Terakki Partisinin devamı sayılması gereken Cumhuriyet Halk Partisi de aynı pratiği devam ettirmiştir. Önemli bir kısım mal, Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) aktarılmış, Parti ihtiyaç duyduğunda bu gayrimenkulleri satarak nakde çevirmiştir.⁴⁰ Burada aktardığımız ilanlardan da anlaşılacağı gibi, Yeni Malatya Gazetesinin ilanında satışa konu olan gayrimenkullerin Ermeni sahiplerinin isimlerine satış ilanlarında yer verilmiştir.

CHP emval-i metrukelerden edindiği mallar dolayısıyla bir gayrimenkul zenginidir. CHP'nin mülkiyetindeki 1254 gayrimenkulün 571'i doğrudan emval-i metrukeden edinilmiştir. Bunların 316'sını ücretsiz emval-i metruke oluşturmaktadır. Bunların 175'i Maliye Hazinesinden, 27'si Vakıflardan, 106'sı 1931 yılında kendisini fesheden Türk

³⁷ BOA, DH.ŞFR., 527/98, 7.8.1916, Aktaran: Taylan Esin, Hristiyan Malları ve Ziraat Bankası (1914-1919) s 69.

³⁸ BCA, 30 18 1 1 10 38 2, Bakanlar Kurulu Kararı, 3 Ağustos 1924.

³⁹ İTC yöneticileri hakkında açılan davanın 17 Mayıs 1919 tarihli 7. Oturumu. Mahkeme Başkanı Ferik Mustafa Nazım Paşa Ziya Gökalp Bey'e sorar: "- Üçüncü Ordu Kumandan-ı sabıkı [eski kumandanı] Vehib Paşa Ermenilerin tehciri İttihad ve Terakki kararıyla yapıldığını ve tehcir edilen Ermenilerin emval-i metrukeden [terketmiş oldukları mülklerden] bir sülüsünün [üçte birinin] İttihad ve Terakki'ye alındığını ifade-i tahririyesinde [yazılı ifadesinde] beyan ediyor. Nasıl olduğunu anlatır mısınız?" *Takvimi Vekayi*, no: 3561, 29 May 1919.

⁴⁰ Yeni Malatya Gazetesi 15 Ağustos 1929.

Ocaklarından 3'ü 1936 yılında kendini fesheden Muallimler Birliğinden gelmiş, 5'inin kaynağı belirlenememiştir.⁴¹ CHP'nin sahip olduğu gayr-i menkuller Milli Emlak, Belediye, Özel İdare ve şahıslar tarafından hibe edildiği gibi, bunlardan satın alınma yoluyla da sahiplenilmiştir. CHP'ye bağışlanan 210 gayrimenkulün 111'i şahıslardan, 71'i belediyelerden ve 12'si de özel idarelerden oluşmaktadır.⁴² Şahıslardan 216, belediyelerden 145, Özel İdare'den 55 ve Emlak-ı Milliye'den 39 mülk satın alınmıştır.⁴³ Resmî kurumlardan satın alınan gayrimenkullerin emval-i metruke kaynaklı olduğuna şüphe yoktur. Örneğin, Parti Genel Sekreterliğinin bir talimatıyla, Vakıflar İdaresinde kayıtlı emval-i metrukelerden belediyelere devredilenlerin satın alınması yoluna gidilmiştir.⁴⁴ Devlet kurumlarından satın alınan bu mallara hibe gözüyle bakabiliriz zira, bu mallar rayiç bedellerin çok altında komik bedellerle satın alınmışlardır.⁴⁵ CHP, belediyelerden ve özel idarelerden kimi zaman neredeyse bir yevmiye fiyatına, kimi zaman da bir kişinin İstanbul'da bir ay geçimini sürdürebileceği fiyatlara gayrimenkul edinebilmiştir.⁴⁶

Kişilerden de satın alma ve hibelerle gelen gayrimenkullerin mevkii ve niteliklerinden bunların bir kısmının emval-i metruke olduğunu anlıyoruz. Partinin, Defterdarlıktan satın aldığı İzmit, Bahçecik Soğuksu caddesindeki gayrimenkulün Ermeni emval-i metrukesi olduğu açıkça kaydedilmiştir.⁴⁷ Giresun Merkezden Topal Osman'ın kardeşi Hasan Feridun tarafından Partiye hibe edilen gayrimenkul emval-i metrukedir.⁴⁸ Topal Osman Ermeni ve Pontos Soykırımının asli faillerinden biridir. Ailesi Soykırım sürecinde zenginleşmiştir.⁴⁹

-Türk Ocakları da emval-i metrukelerden önemli miktarda taşınmaz aktarılan kurumlar arasındadır. Ödemiş ilçesi örneğinde görüleceği gibi, Türk Ocağı Ödemiş şubesi bir emlak zenginidir.

⁴¹ Bu konuda daha geniş bilgi için: Ethem Yunus Akbayır, *CHP Gayrimenkulleri (1926-1953)* (İstanbul, Libra yayınları), 2022.

⁴² a.g.e., s 83.

⁴³ a.g.e., s 77

⁴⁴ BCA 490 1 0 0 3 12 19.1.

⁴⁵ BCA 490.1.0.0.3.12.19.1. BCA 490.1.0.0.1623.627.2.5. BCA 490.1.0.0.1626.644.1.14, BCA 490.1.0.0.1625.640.1.8. BCA, 490.1.0.0.1627 .649.2.10.

⁴⁶ Ethem Yunus Akbayır, *CHP Gayrimenkulleri (1926-1953)*, s. 78.

⁴⁷ BCA 490 1 0 0 1626 644 1.3.

⁴⁸ BCA 490 1 0 0 1625 636 2.6.

⁴⁹ <https://www.saitcetinoglu.com/the-extermination-of-christians-greeks-and-armenians-in-the-commercial-life-of-giresun/>

-Odalar da (Sanayi, Ticaret ve Ziraat odaları) emval-i metruke tahsis edilen kurumlardır.

-Eğitim bakanlığına da birçok yerde emval-i metruke tahsis edilmiştir.

-Emval-i metruke satış hasılatı, 1928 yılı itibarıyla bütçeye gelir kaydedilerek bütçe açıkları kapatılmaya başlanmıştır. Konu 28 Mayıs 1928 tarihli 1331 numaralı kanunla düzenlenmiştir.⁵⁰

-Yerel eşrafın el koymalarının yanında, Topraksız Çiftçileri Topraklandırma kanunu çerçevesinde, yoksul köylülere emval-i metrukeler dağıtılmıştır. Bu toprakları işleyecek donanımı olmayan köylüler, bu toprakları köyün ağalarına satmaktan başka seçenekleri olmayacak, topraklar zenginlerin elinde toplanacaktır.

Bazı mallar devlet memurlarına tahsis edilmiştir.⁵¹ Adana’da el konulan cemaat mülkleri azımsanmayacak bir büyüklüktedir⁵² ve bu vilayette birçok emvali metruke, askeri mülki erkan ve memurlar tarafından işgal edilmiştir.⁵³

- Savaş gazilerine emval-i metrukeden mülk dağıtılmıştır.

-31 Mayıs 1926’da Meclis tarafından kabul edilen bir yasa ile Talat ve Cemal Paşa, Cemal Azmi ve Bahaeddin Şakir gibi öldürülen İttihatçı liderlerin ailelerine Ermeni emval-i metrukesinden mal dağıtılmıştır.⁵⁴

M. Kemal ve ardıllarının uzun süre kullandıkları Cumhurbaşkanlığı köşkü Kasapyan ailesinin bağ evidir. Kasapyan ailesinin Ankara Keçiören’de bulunan kışlık evi de Mareşal Fevzi Çakmak’ın mülkü olup, günümüzde Koç ailesine geçmiş ve bugün Koç Üniversitesi’nin Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak kullanılmaktadır.

İttihat ve Terakki Kulübü olarak yapılan ilk meclis binası, Hristiyan mezarlığı üzerinde mezar taşları inşaat malzemesi olarak kullanılarak inşa edilmiştir.⁵⁵ Malatya Halkevi, Ermeni

⁵⁰ 28 Mayıs 1928 gün ve 1349 sayılı Terk Edilmiş Mallar Cari Hesaplarının Bütçeye İrad Kaydına Dair Kanun.

⁵¹ BCA 30 10 27 158 4

⁵² Puzant Yeghiayan, *Adana Ermenileri Tarihi (Adanayı Hayots Badmutyun)* (Antelias: Armenian Catholicosate of Cilicia, 1970), s 881-886

⁵³ EK 13 BCA 272 11 19 96 19

⁵⁴ TBMMZC, Devre: 2, İçtima Senesi: 3, Cilt: 25, sayfa: 728, (Ankara: TBMM Matbaası, tarih yok). Kanunun tam metni için, 27 Haziran 1926 *Resmî Gazete*, sayı 405.

⁵⁵ Mehmet Taylan Esin, *Hilal’in Karanlık Yüzü*, s 338-339.

mezarlığından alınan taşlarla inşa edilmiştir. Bina günümüzde Atatürk Müzesi olarak kullanılmaktadır. Malatya’da, şehir içindeki demiryolu geçitlerinin inşaatında da Ermeni Mezarlığından alınan mezar taşları malzeme olarak kullanılmıştır.

Günümüzde kullanılan Meclis binası Ermeni Hancıyan ailesinin el konulan mülkü üzerine inşa edilmiştir. Hancıyan’ın mahkemelerde adalet arayışının sonucunu alamamıştır.

Maliye bakanlığına devredilen Ermeni mülkleri Milli emlak Müdürlüklerince emval-i metruke veya Gayri mübadil mallar [çoğunlukla 1924 nüfus değişiminden önce kaçan veya öldürülen Rumlardan kalan mallar] olarak kaydedilerek millileştirilmiştir.

İlanlar Hakkında Bazı Genel Bilgiler

Kamu kuruluşlarının Emval-i metruke satışları ulusal ve yerel gazetelerde ilan olunarak duyurulmuştur. Bu çalışmada söz konusu satış ilanlarından tespit edebildiklerimizi bir araya topladık. İlanlar, 1924 yılından başlanarak, başta TBMM kütüphanesi olmak üzere, Milli Kütüphane, İstanbul Üniversitesi⁵⁶, Çukurova Üniversitesi⁵⁷ kütüphanelerinde bulunan gazete koleksiyonları ile bir kısım Osmanlıca gazeteleri ihtiva eden siteler (Tarihi Gazeteler⁵⁸ ve Tek Esin Vakfı⁵⁹ kayıtları) taranarak bir araya getirildi. Türkiye’de, sistemli Vilayet ve Belediye arşivleri mevcut olmadığı için bu listenin eksik olduğu şüphesizdir. Bu nedenle okuyucuları bizlerle ellerindeki bilgileri paylaşmalarını özel olarak rica ediyoruz.

Derlediğimiz bilgileri iki kategoriye ayırdık. Birincisi, Emvali Metrukeler satış ilanlarını iller bazında tasnif ettik. Her şehre ait bulabildiğimiz bu ilanlar hakkında ayrıca genel bir değerlendirme yaptık. Tarama sırasında, şehirler bazında yaptığımız kategoriye uymayan ama önemli bulduğumuz emval-i metrukelerle ilişkin diğer haberleri ve bilgileri ayrı kategoride bir araya topladık.

⁵⁶ İstanbul Üniversitesinin geniş bir gazete koleksiyonu bulunmaktadır. Okuyucuya internet erişimi de sağlanmıştır. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/index.php>

⁵⁷ Çukurova bölgesinin en eski gazetesi Yeni Adana koleksiyonları Çukurova Üniversitesine bağışlanmıştır. İnternet erişimine de açıktır. <https://library.cu.edu.tr/yeniadana>

⁵⁸ <http://www.osmanlicagazeteler.org/index.php>

⁵⁹ <http://tekesin.org.tr/kutuphane-ve-arsiv/osmanlica-gazeteler/>

Terk ettirilmiş mülkler niteliklerine göre birkaç kategoriye ayrılır: Mübadil, Gayri-mübadil (Fırar ve Mügayir) ve emval-i metruke. Mübadil mallar, Lozan Antlaşmasına göre yerlerinden edilen Ortodoks Rumların mülklerini kapsar, Gayri-mübadil taşınmazlar terimi genel olarak mübadele antlaşması öncesindeki pogromlarda öldürülen ve bu süreç içerisinde korkutulup kaçırılan Rum vatandaşların taşınmazları için kullanılsa da bazen içlerinde Ermeni emval-i metrukeleri de bulunabilmektedir. Sonuncusu yani Emval-i Metruke terimi mübadil ve gayri-mübadil malları kapsamış olsa da literatürde özel olarak Ermeni mülkleri için kullanılmaktadır.

İlanların birçoğunda satışa sunulan Ermeni mülklerinin sahipleri belirtilmiş, bazılarında belirtilmemiştir. Ancak bu mülklerin sahipleri belirtilmemiş olsa da Ermenilere ait olduğunu tahmin ettiğimiz ilanları listeye aldık. Bu konuda en önemli ip ucu, taşınmazın bulunduğu mevkidir. Bu yerlerin Hristiyan yerleşim yerleri olduğunu tahmin etmek zor değildir. İlan tarihlerinde yer isimleri değiştirilmiş bile olsa bu yerlerin Ermenice isimlerini bulmak mümkündür.⁶⁰ Örneğin, Doğu Erzurum Gazetesinin 1938.04.19 günlü ilanına konu taşınmazların bulunduğu köy, 20. yüzyıl başında bir Ermeni yerleşim yeridir.

El konulan Ermeni mülklerinin tespiti için, gazetelerdeki Defterdarlık, Belediye, Kamu bankaları, Kızılay, Vakıflar idaresi gibi kamu kurumlarınca satışa sunulan taşınmaz malların ilanlarının yanı sıra, Mülkiyet değişikliğinin tescil edildiği Tapu Müdürlüğü ilanlarını da dikkate aldık. Bunlar satış ilanı olmasalar da el konulan Ermeni mallarının varlığını belgelemektedirler.

Satış ilanları dışında tapu tescil mahkemelerinin kararları incelendiğinde, 1926'da çıkartılan Medeni Kanun ile birlikte, 'zilyedlik hükümleri [el koymanın yasalaştırılması]' çerçevesinde birçok Emvali Metrukenin şahıslar adına kayda geçirildiğini anlıyoruz. Emvali Metrukelere el koyanlar, kanuna uygun olarak iki şahit ile söz konusu mülke 10 yılın üstünde bir süredir tasarrufta bulunduklarını iddia ederek, kendi adlarına tapuya geçirmektedirler. Bu uygulama ile el konulan Ermeni malları yasal bir hüviyet kazanmaktaydı. Bu malların

⁶⁰ Yer isimleri konusunda başvurulacak birçok kaynak vardır. İçişleri Bakanlığı konuya ilişkin çeşitli yıllarda yayınlar yapmıştır. Bir örnek için bakınız; Dahiliye Vekaleti, *Köylerimiz: Köy Kanunu tatbik olun ve olunmayan köy isimlerini alfabe sırasıyla gösterir*, (Ankara: Dahiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, 1933); İçişleri Bakanlığı, *Türkiye'de Meskûn Yerler Klavuzu*, Cilt I, (Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1946); Ayrıca, Sevan Nişanyan tarafından hazırlanan sayfa da önemli bir başvuru kaynağı olarak kullanılabilir; <https://nisanyanmap.com/>

sahipleri olan Ermeniler hayatta olsalar bile genellikle doğdukları yerlerde yaşamıyorlardı ve ülke içinde dolaşımları yasak olduğundan gidip itiraz etme şansına sahip değillerdi.⁶¹

Ermeni mallarına el koymanın yöntemlerinden biri de hayali/sahte borçlandırma yöntemidir. Bu bakımdan borçlandırmalara ihtiyaten yaklaşmak gerekir. Hayali alacaklar iddiası ile el koymalar kolaylaştırılmakta ve meşrulaştırılmaktadır.⁶² Bu bakımdan borçlanma senedi olduğu iddia edilerek icraya verilip mülklerine el konulan Ermenilerin tespiti için icra dairelerinin ilanları da incelemenin kapsamına alınmıştır.

Gazetelerin borsa ilanları bölümünde çeşitli ürünlerin borsa fiyatlarının da yer alması Ermeni gayrimenkullerinin satış bedellerinin kıyaslamasına da olanak vermektedir. Bu karşılaştırma sayesinde müzayedelerin bir bakıma mülk transferini açıkça göstermekte olduğunu söyleyebiliriz.

Satış listelerinde önceki sahibi Ermenilerden söz edilirken bazılarının baba adı ya da lakap Ömer, Hıdır, Kıbar... gibi, Müslüman bir isimler yer almaktadır. Yani Baba adları Müslüman olan Ermeni isimlere rastlanmaktadır. Ya da baba anne adı Ermeni olan Türk isimlere rastlanmaktadır. Bu tuhaf durumları içeren ilanların Ermeni toplumunun 1915 Soykırım öncesi katliamlarında veya soykırım sırasında karşı karşıya kaldığı bir gerçekliği, yani zorla ihtidaları, gösterdiğini düşünüyoruz. Örneğin, “Mıgırdıç kızı Naciye” ifadesinden de Naciye’nin Müslümanlaş(tırıl)mış bir Ermeni olduğunu anlıyoruz.

Bulduğumuz tüm bilgi, haber ve ilanların orijinal kupürlerini Word belgesi olarak da bir araya getirdik. Böylece bir şehre ait tüm ilanları tek bir belge içinde okumak mümkün olacak. Ayrıca, bu format, araştırmacılara belgeleri istedikleri biçimde arama imkânı sunacaktır. İlanlar, gayrimenkulün sahibi ve niteliği yansırı, bulunduğu İlçe, mahalle, köy, mevki, sokak, cadde isimleri gibi bilgileri de içermektedir. Araştırmacılar oldukça geniş arama seçeneğine sahiptirler.

⁶¹ Seyahat yasakları hakkında Taner Akçam, Ümit Kurt, *Kanunların Ruhu*, 204-219.

⁶² <https://www.saitcetinoglu.com/soykirimi-laboratuvarinda-incelemek-mardin-1915/>

قراره و نصب ایدم بروم و در آنجا بمانم

[illegible]

DEVLET ARŞİVLER GENELİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

اے اے سید مراد دہلوی دیگر محقق اور نہ یہ مردک فردک امیرک دعا کر

[illegible]

DEVLET ARŞİVLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

جاءت به نياي قوتيم همه اولون در مدرک است و عفا ير

[illegible]

ARŞİVLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

جواب

FİRAR VE TAGAYYÜB EDEN RUMLARIN EMLÂK VE AKARLARI

MÜLAHAZAT	RUM		HANE		AHİR		HAN		HAMAM		MAĞAZA		DÜKKÂN	
	ZÜKÛR	İNÂS	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI	2156	2404	1092	14545	25	152					49	1187	141	5762
MİLET KAZASI	4279	3738	1513	27240			1	40			37	875	132	4765
ÇEŞME KAZASI	19476	18467	6146	215431					4	33			1329	111003
FOÇATEYN KAZASI	6716	7248	2005	171000									346	31140
TİRE KAZASI	1631	1649	329	3995			5	6587					102	14800
KUŞADASI KAZASI	4219	4449	1134	344200			3	6000					120	24000
URLA KAZASI	10816	10172	1202	216600	8	11050	6	1650	1	80	145	14500	221	11050
ÖDEMiŞ KAZASI	3282	3120	900	7292	23	1891	9	368			86	1622	291	1891
BERGAMA KAZASI	8540	7566	4010	1500000		3600000	4	212190	2	4935			926	3600000
YEKÛN	61115	58813	18311	2500303	56	3804411	28	226835	7	5048	317	11184	3608	3804411

MÜLAHAZAT	FİRİN		KAHVEHANE VE MEYHANE		YAĞHÂNE		FABRİKA		SU DEĞİRMENİ		MECMU'-I UMUMÎ	
	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI	15	700	54	2955	4	530			15	2785	1395	28616
MİLET KAZASI	10	210	18	340			1	1000			1702	34470
ÇEŞME KAZASI					31	5392	4	10200			7514	342059
FOÇATEYN KAZASI			21	4200			4	18000			2376	224340
TİRE KAZASI			49	7454							485	32836
KUŞADASI KAZASI							1	4000			1258	378200
URLA KAZASI	9	1080	47	2820	5	350	4	8000			1648	256530
ÖDEMiŞ KAZASI	12	159	27	344	5	64	11	439	9	107	1373	12358
BERGAMA KAZASI			2	1415	18	50915	9	19165	5	4830	4976	5393450
YEKÛN	46	2149	218	19528	63	57251	34	60804	29	7722	22727	6702859

MÜLAHAZAT	TARLA		BAĞ		BAHÇE		ZEYTİNLİK		ARSA		MECMUU		UMUMU	
	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ
NİF KAZASI	12468	27491	25947	208125	1473	14884	309	13174	14	585	40211	294798	40211	292798
MİLET KAZASI	50282	96970	3859	13397							54141	110367	54141	144837
ÇEŞME KAZASI	6040	6778	80000	50925				10177			86040	519880	86040	861939
FOÇATEYN KAZASI	25210	118540	22100	166500			370	2590			47680	287630	47680	511970
TİRE KAZASI	17078	45060	210	3280			1140	22725			18428	71065	18428	103901
KUŞADASI KAZASI	5040	25200	225	6250			7800	114000	700	10500	13765	155950	13765	534150
URLA KAZASI	7500	22500	40000	20000000	184	552	52400	104800			100084	20127852	100084	20384382
ÖDEMiŞ KAZASI	11667	41428	799	4417	1383	121987	14293	19763	9	16	28151	187611	28151	199969
BERGAMA KAZASI	156267	1083580	7392	308290			10213	363145			173872	1755015	173872	7148465
YEKÛN	291552	1467547	180532	21213184	3040	137423	86525	650374	723	11101	562372	234795552	562372	30182411

ESBÂB-I SİYASİYEDEN DOLAYI DİĞER MAHALLE NAKLOLUNAN RUMLARIN METRUK EMLÂK VE AKARLARI
YOKTUR

MÜLAHAZAT	RUM	HANE	AHIR	HAN	HAMAM	MAĞAZA	DÜKKÂN
MÜLAHAZAT	FİRİN	KAHVEHANE VE MEYHANE	YAĞHÂNE	FABRİKA	SU DEĞİRMENİ	MECMU'-I UMUMÎ	
MÜLAHAZAT	TARLA	BAĞ	BAHÇE	ZEYTİNLİK	ARSA	MECMUU	UMUMU

**Bİ'L-İHTİYAR VESİKA ALARAK TERK-İ MEMLEKET EDEN RUMLARDAN BOŞ KALAN EMLÂK VE AKARLARI
YOKTUR**

MÜLAHAZAT	RUM	HANE	AHIR	HAN	HAMAM	MAĞAZA	DÜKKÂN
MÜLAHAZAT	FIRIN	KAHVEHANE VE MEYHANE	YAĞHÂNE	FABRİKA	SU DEĞİRMENİ	MECMU'-I UMUMÎ	
MÜLAHAZAT	TARLA	BAĞ	BAHÇE	ZEYTİNLİK	ARSA	MECMUU	UMUMU

MÜBADELEYE TÂBİ' TUTULACAK OLAN RUMLARIN EMLÂK VE AKARLARI

MÜLAHAZAT	RUM		HANE		AHIR		HAN		HAMAM		MAĞAZA		DÜKKÂN	
	ZÜKÛR	İNÂS	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI	2156	2404	1092	14545	25	152					49	1187	141	5762
MİLET KAZASI	4279	3738	1513	27240			1	40			37	875	132	4765
ÇEŞME KAZASI	19476	18467	6146	215431					4	33			1329	111003
FOÇATEYN KAZASI	6716	7248	2005	171000									346	31140
TİRE KAZASI	1631	1649	329	3995			5	6587					102	14800
KUŞADASI KAZASI	4219	4449	1134	344200			3	6000					120	24000
URLA KAZASI	10816	10172	1202	216600	8	11050	6	1650	1	80	145	14500	221	11050
ÖDEMiŞ KAZASI	3282	3120	900	7292	23	1891	9	368			86	1622	291	1891
BERGAMA KAZASI	8540	7566	4010	1500000		3600000	4	212190	2	4935			926	3600000
YEKÛN	61115	58813	18311	2500303	56	3804411	28	226835	7	5048	317	11184	3608	3804411

MÜLAHAZAT	FIRIN		KAHVEHANE VE MEYHANE		YAĞHÂNE		FABRİKA		SU DEĞİRMENİ		MECMU'-I UMUMÎ	
	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI	15	700	54	2955	4	530			15	2785	1395	28616
MİLET KAZASI	10	210	18	340			1	1000			1702	34470
ÇEŞME KAZASI					31	5392	4	10200			7514	342059
FOÇATEYN KAZASI			21	4200			4	18000			2376	224340
TİRE KAZASI			49	7454							485	32836
KUŞADASI KAZASI							1	4000			1258	378200
URLA KAZASI	9	1080	47	2820	5	350	4	8000			1648	256530
ÖDEMiŞ KAZASI	12	159	27	344	5	64	11	439	9	107	1373	12358
BERGAMA KAZASI			2	1415	18	50915	9	19165	5	4830	4976	5393450
YEKÛN	46	2149	218	19528	63	57251	34	60804	29	7722	22727	6702859

MÜLAHAZAT	TARLA		BAĞ		BAHÇE		ZEYTİNLİK		ARSA		MECMUU		UMUMU	
	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ
NİF KAZASI	12468	27491	25947	208125	1473	14884	309	13174	14	585	40211	294798	40211	292798
MİLET KAZASI	50282	96970	3859	13397							54141	110367	54141	144837
ÇEŞME KAZASI	6040	6778	80000	50925				10177			86040	519880	86040	861939
FOÇATEYN KAZASI	25210	118540	22100	166500			370	2590			47680	287630	47680	511970
TİRE KAZASI	17078	45060	210	3280			1140	22725			18428	71065	18428	103901
KUŞADASI KAZASI	5040	25200	225	6250			7800	114000	700	10500	13765	155950	13765	534150
URLA KAZASI	7500	22500	40000	20000000	184	552	52400	104800			100084	20127852	100084	20384382
ÖDEMiŞ KAZASI	11667	41428	799	4417	1383	121987	14293	19763	9	16	28151	187611	28151	199969
BERGAMA KAZASI	156267	1083580	7392	308290			10213	363145			173872	1755015	173872	7148465
YEKÛN	291552	1467547	180532	21213184	3040	137423	86525	650374	723	11101	562372	234795552	562372	30182411

قر. و نعیب اینہ اے فیک مروت ملک و عفا۔

[illegible]

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
İSTANBUL (ET ARŞİV)

مؤلفہ

۱- با هم رده دولتی و یکصد نفر از آن - بندک مزدات امداد و غفران

[illegible]

DEVLET ARŞİVLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

فد -

موضیاء و شیخ الحرمہ ترک مملکت اجنبیہ از غریب بزمہ فتوح املاک و عقاید

[illegible]

عبدالله بن

FİRAR VE TAGAYYÜB EDEN ERMENİLERİN METRUK EMLÂK VE AKARLARI

MÜLAHAZAT	ERMENİ		HANE		AHIR		HAN		HAMAM		MAĞAZA		DÜKKÂN	
	ZÜKÛR	İNÂS	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI														
MİLET KAZASI	360	43	6	2300			1	1500					5	1000
ÇEŞME KAZASI	1708	819	561	2290	24	16	1	15			15	160	54	502
FOÇATEYN KAZASI	485	510	160	12810									56	220575
TİRE KAZASI														
KUŞADASI KAZASI														
URLA KAZASI														
ÖDEMiŞ KAZASI														
BERGAMA KAZASI														
YEKÛN	2553	1372	427	17400	24	16		1515			15	160	115	252077

MÜLAHAZAT	FIRIN		KAHVEHANE VE MEYHANE		YAĞHÂNE		FABRİKA		SU DEĞİRMENİ		MECMU’-I UMUMÎ	
	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI												
MİLET KAZASI											12	4800
ÇEŞME KAZASI	2	9	3	24							360	3016
FOÇATEYN KAZASI											216	233385
TİRE KAZASI												
KUŞADASI KAZASI												
URLA KAZASI												
ÖDEMiŞ KAZASI												
BERGAMA KAZASI												
YEKÛN	2	9	3	24							588	241203

MÜLAHAZAT	TARLA		BAĞ		BAHÇE		ZEYTİNLİK		ARSA		MECMUU		UMUMU	
	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ
NİF KAZASI	81	222	801	7093	43	542	66	506	1	25	992	8388	992	8388
MİLET KAZASI	400	2700					95	1900			495	3900	495	8700
ÇEŞME KAZASI	6320	15073	430	4417	919	6346		4567			7669	30403	7669	33418
FOÇATEYN KAZASI	6675	128810	896	33090			190	1815			7761	163715	7761	397100
TİRE KAZASI														
KUŞADASI KAZASI														
URLA KAZASI														
ÖDEMiŞ KAZASI														
BERGAMA KAZASI														
YEKÛN	13476	146105	2127	44600	962	6888	351	8788	1	25	16917	206406	16917	447607

ESBÂB-I SİYASİYEDEN DOLAYI DİĞER MAHALLE NAKLOLUNAN ERMENİLERİN METRUK EMLÂK VE AKARLARI YOKTUR

MÜLAHAZAT	RUM	HANE	AHIR	HAN	HAMAM	MAĞAZA	DÜKKÂN
MÜLAHAZAT	FIRIN	KAHVEHANE VE MEYHANE	YAĞHÂNE	FABRİKA	SU DEĞİRMENİ	MECMU’-I UMUMÎ	
MÜLAHAZAT	TARLA	BAĞ	BAHÇE	ZEYTİNLİK	ARSA	MECMUU	UMUMU

Bİ'L-İHTİYAR VESİKA ALARAK TERK-İ MEMLEKET EDEN ERMENİLERİN BOŞ KALAN EMLÂK VE AKARLARI YOKTUR

MÜLAHAZAT	RUM	HANE	AHIR	HAN	HAMAM	MAĞAZA	DÜKKÂN
MÜLAHAZAT	FIRIN	KAHVEHANE VE MEYHANE	YAĞHÂNE	FABRİKA	SU DEĞİRMENİ	MECMU'-I UMUMÎ	
MÜLAHAZAT	TARLA	BAĞ	BAHÇE	ZEYTİNLİK	ARSA	MECMUU	UMUMU

MÜBADELEYE TÂBİ' TUTULACAK OLANLARIN EMLÂK VE AKARLARI

MÜLAHAZAT	ERMENİ		HANE		AHIR		HAN		HAMAM		MAĞAZA		DÜKKÂN	
	ZÜKÛR	İNÂS	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI														
MİLET KAZASI	360	43	6	2300			1	1500					5	1000
ÇEŞME KAZASI	1708	819	561	2290	24	16	1	15			15	160	54	502
FOÇATEYN KAZASI	485	510	160	12810									56	220575
TİRE KAZASI														
KUŞADASI KAZASI														
URLA KAZASI														
ÖDEMiŞ KAZASI														
BERGAMA KAZASI														
YEKÛN	2553	1372	427	17400	24	16		1515			15	160	115	252077

MÜLAHAZAT	FIRIN		KAHVEHANE VE MEYHANE		YAĞHÂNE		FABRİKA		SU DEĞİRMENİ		MECMU'-I UMUMÎ	
	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ LİRA
NİF KAZASI												
MİLET KAZASI											12	4800
ÇEŞME KAZASI	2	9	3	24							360	3016
FOÇATEYN KAZASI											216	233385
TİRE KAZASI												
KUŞADASI KAZASI												
URLA KAZASI												
ÖDEMiŞ KAZASI												
BERGAMA KAZASI												
YEKÛN	2	9	3	24							588	241203

MÜLAHAZAT	TARLA		BAĞ		BAHÇE		ZEYTİNLİK		ARSA		MECMUU		UMUMU	
	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	DÖNÜM	KIYMETİ LİRA	ADET	KIYMETİ
NİF KAZASI	81	222	801	7093	43	542	66	506	1	25	992	8388	992	8388
MİLET KAZASI	400	2700					95	1900			495	3900	495	8700
ÇEŞME KAZASI	6320	15073	430	4417	919	6346		4567			7669	30403	7669	33418
FOÇATEYN KAZASI	6675	128810	896	33090			190	1815			7761	163715	7761	397100
TİRE KAZASI														
KUŞADASI KAZASI														
URLA KAZASI														
ÖDEMiŞ KAZASI														
BERGAMA KAZASI														
YEKÛN	13476	146105	2127	44600	962	6888	351	8788	1	25	16917	206406	16917	447607